

Annika Berg & Martin Ericsson (red.), *Allmän rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921* (Stockholm & Göteborg: Makadam 2021), 287 s.

I alle de fem nordiske lande har 100-året for kvinders stemmeret foranlediget ny forskning om tiden omkring kvinders stemmeret: Finland 1906, Norge 1913, Danmark 1915, Island 1915 og sidst Sverige 1918/1921. Inspireret af nutidens intersektionelle perspektiv og af de faktiske historiske omstændigheder dengang, har flere af disse nye værker stiller spørgsmålstegn ved, hvor almen (universel), den *allmän rösträtten*, som indførtes i begyndelsen af 1900-tallet i vore lande egentlig var?

Netop dette kritiske blik er baggrunden for antologien, *Allmän rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*, redigeret af Annika Berg og Martin Ericsson. Fokus er de begrænsninger i stemmeretten – på svensk også kaldet "*streck*" – som fortværende fandtes i Sverige efter 1921, relateret til manglende aftjening af værnepligt, fængselstraf, skatteskyld, konkurs, fattigvård og umyndiggørelse. I Danmark taler man om de såkaldte sju f'er, som ikke fik stemmeret med den første frie grundlov af 1849: fruentimmer, folkeholdet, fattige, fanger, fjolser, fallenter og fremmede. Den danske 1915-grundlov fastholdt, akkurat som 1918–1921 reformerne i Sverige, begrænsninger i stemmeretten for de fem sidste kategorier.

Som noget relativt nyt i denne sammenhæng indbefatter antologien også kapitler om valgretsalder, stemmeret for residerter uden medborgerskab og for udlandssvenskere samt et kapitel om praktiske forhindringer for udøvelse af den tildelte stemmeret – med samerne som konkret eksempel. Sidst i bogen findes et nyttigt afsnit om de kvantitative effekter af de forskellige typer af begrænsninger, enkeltvis og tilsammen.

På forbilledlig vis og efter en fælles mal, trækker alle kapitler linjen tilbage til stemmeretsbegrænsninger fra før 1921 og frem til de fleste blev afskaffet. I kapitel 6 om ændringerne, inkl. enkelte højninger af valgretsalderen til kommune, landsting, 1. og 2. kammer og i kapitel 4 om økonomiske barrierer findes nyttige historiske oversigtstabeller. Sådanne kunne man have ønsket også i andre kapitler.

Denne fortræffelige antologi viser klart, at der ikke med kvindestemmeretten var opnået universel stemmeret for alle medborgere og residerter i Sverige. Bogens dybtgående analyser, alle baseret på primært materiale, udfylder alvorlige huller i historieskrivningen, når det gælder de konkrete begrænsninger i stemmeretten.

Hvorfor er der egentlig ikke et kapitel om forhindringer for kvindernes udøvelse af medborgerskabsrettigheder – de principielle i lovgivningen og de praktiske? Er alting afklaret med de mange værker om kvindestemmerettens indførelse? Dette vender jeg tilbage til sidst i anmeldelsen.

"Denna bok ges ut 2021, det vill säga precis hundra år efter det att det första riksdagsvalet med vad som brukar kallas för allmän och lika rösträtt genomfördes i Sverige", skriver redaktörerna (s. 7). Men var det sprogbrugen i 1921 eller er nutidens nye værker i de nordiske lande primært oppe imod en senere konstruktion i historiebøgerne? Bemærk, at Kungl. Statistiska Centralbyråns officielle valgstatistik, *Riksdagsmannavalen år 1921* ikke anvender begrebet allmän rösträtt. På de allerførste sider angives faktisk, også i det korte franske resumé, hvem og hvor mange, som var "icke röstberättigade", endog opdelt på køn.

Som det fremgår af antologiens kapitler, havde termen "allmän rösträtt" trods de mange stemmeretshindringer været anvendt både før og efter 1921, f.eks. om den partielle 1907–1909 reform, som gav noget øget stemmeret til mænd. Jeg har selv påvist, hvorledes Dansk Kvindesamfund – søsterorganisation til Fredrika Bremer Förbundet – først efter lange diskussioner i 1909 vovede at lancere en plakat med teksten: "Der er ikke almindelig Valgret i Danmark, naar Kvinderne er uden politisk Valgret." Det stod jo i datidens skolebøger, at almindelige valgret var indført i Danmark allerede med den danske grundlov af 1849, som gav en i europæisk sammenligning stor gruppe af mænd valgret til Folketinget (mænd med egen husholdning).

Udgivelsen af denne antologi er del af det større forskningsprojekt "Allmän rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921", finansieret af Vetenskapsrådet og med Fia Sundevall som projektleder. En række af bogens kapitler om de enkelte stemmeretsbarrierer har i kortere versioner været publiceret forud i et temanummer af *Arbetshistoria* (nr. 2–3, 2019) og i Riksdagens jubilæumsbog, *Rösträttens århundrade*, 2018 (red. af Ulrika Holgersson & Lena Wängnerud). Bogens kapitler er velskrevne og inspirerende læsning. Derimod mangler læseren i de fleste kapitler indbyrdes referencer mellem bogens kapitler, hvilket kunne have åbnet for flere indbyrdes diskussioner – og forhindrede visse gentagelser. Sammenhængen mellem de forskellige stemmeretsbarrierer diskuteres dog udførligt, bl.a. mellem mynderskabsregler og alders-streck.

Rigsdagsdebatten er den primære kilde i bogen, i en vist udstrækning inddrages dog argumenter og påtrykning fra sociale bevægelser. Forfatterne er omhyggelige med at angive inspirationen fra tidligere forskning, dog næsten udelukkende svenske titler og enkelte engelske, men ingen nordiske på trods af at emnet giver gode muligheder for tværnationale sammenligninger, som det ganske rigtigt anføres side tolv.

Bogen er udgivet på Makadam Förlag i et meget smukt layout og med fremragende billedmateriale og mange spændende fotos. Synd, at læseren må vente helt til side 125 på at få forklaringen på det mystiske omslagsfoto med sygesenge.

Bogens intention er ikke filosofisk-normative analyser af begreberne omkring almen stemmeret eller bidrag til en nærmere teoretisk diskussion af overgangen til demokrati. Syftet er, som det anføres, at frembringe øget kundskab om den almene stemmeret som samfundsfænomen gennem analyser af konkrete strider, debatter og argumenter, som blev anvendt af samtidens aktører (s. 15). Med inspiration fra politologen Richard S. Kats fremhæver man særskilt tre argumentstyper: *kompetensprincippet*, *selvstændighedsprincippet* og den *kontributivistiske principen* (svensk begreb efterlyses), sidstnævnte bl.a. værnepligt og skattebetaling. I kapitel 4 om økonomiske begrænsninger udskilles *självförsörjningsprincipen* som et selvstændigt princip.

Bogens analyser påviser, hvorledes aktørernes argumenter ofte hvilede på forskellige menneskesyn og på vigtige forandringer i de samfundsmæssige opfattelser, eksempelvis af ungdommen som enten farlig eller som ny energi til demokratiet. Kapitlet om nationalt medborgerskab viser tydelige politiske skillelinjer gennem historien, hvor de borgerlige partier har ønsket at udvide udenlandssvenskernes stemmeret, men været skeptiske til stemmeret for residerende uden svensk medborgerskab, mens det for socialdemokratiske/socialistiske og grønne partier har forholdt sig omvendt.

Umiddelbart forekommer det selvklart, at antologien ikke har et selvstændigt kapitel om kvindestemmeretten. Dels findes der efterhånden mange vigtige værker om netop kampen for stemmeretten, dels behandles interaktionen mellem eksklusion/inklusion af kvinder og andre grupper i flere af kapitlerne. I afsnittet "Arbetarungdomen betalade priset för kvinnors rösträtt" (kap. 4) argumenteres for, at højningen af valgretsalderen var et kompromis som modvægt mod fjernelse af flere stemmerets-hindringer, inklusiv for kvinder. Denne sammenhæng kunne behøve en mere udførlig analyse. Generelt blev mange af de nævnte stemmeretsargumenter brugt mod kvindernes deltagelse, herunder kravet om værnepligt eller kravet økonomisk uafhængighed. På den anden side, og her behøver vi mere forskning, bidrog den voksende støtte til kvindestemmeretten måske i sig selv til at devaluere tidligere tiders fast forankrede eksklusionsgrunde. Specielt de gifte kvinders situation passede dårligt ind i tre af de fire nævnte argumentationstyper.

Generelt kunne et afsnit om kvindestemmeretten skrevet ud fra netop denne bogs approach have besvaret mange af de fortsat ubesvarede spørgsmål omkring kvindestemmeretten. Mistede gifte kvinder stemmeretten, hvis deres mand skyldte i skat eller gik konkurs (sambeskatning)? Hvilke var de praktiske forhindringer bag kvinders lavere valgdeltagelse fra stemmeretten og indtil 1970'erne? Dette er et vigtigt perspektiv i betragtning af, at vi i forskningen oftest har forklaret kvindernes lavere stemmeprocent

med egenskaber ved kvinderne selv, herunder manglende politisk interesse.

Fra kvinderne fik stemmeret kunne ægtefolk medbringe en bevidnet kuvert med ægtefællens stemmeseddel, mens den anden blev hjemme og passede hus og hjem. Dette var et specielt svensk fænomen, som senere blev udvidet til også at omfatte gifte fanger (s. 79). Hvor mange har benyttet sig af denne ordning? Fjernede den praktiske forhindringer for kvinderne, eller betød den i starten, at ægtemanden i realiteten fik to stemmer? Man kan formode, at det mest var manden, som drog til valglokalet. Før kvindestemmeretten var valgdagen ofte en festudflugt til staden for mænd.

Hvor mange ugifte, skattebetalende kvinder benyttede sig af deres stemmeret til kommunerne før 1921? Betød en sådan privilegeret stemmeret, som Clara Zetkin foragteligt kaldte "*Damenwahlrecht*", en større splittelse blandt fortalerne for kvindestemmeretten end i Danmark, hvor ingen kvinder kunne stemme før 1918?

Generelt er der brug for yderligere forskning om betydningen af rækkefølgen i tildeling af valgret til forskellige grupper; ikke mindst for mulige alliancer eller konflikter mellem de ekskluderede. Her er komparative analyser, også mellem de nordiske lande, en metodologisk nødvendighed.

Stockholms universitet

DRUDE DAHLERUP

Göran Rydeberg, *Utrikes- och säkerhetspolitikens historia från 1800 till idag: En studie kring svenska och nordiska perspektivforskjutningar* (Stockholm: Santérus förlag i samarbete med Hans Blix centrum vid Stockholms universitet 2020). 129 s.

Sveriges identitet som fredsbevarande aktör i militära sammanhang inleddes i mitten av 1800-talet, under konflikten om Danmarks södra gräns gentemot de tyska staterna. Men hur såg egentligen Sveriges roll ut i nämnda dansk-tyska konflikt? Det är en av de forskningsluckor som historikern Göran Rydeberg, tidigare verksam vid bland annat FRA, UD och Försvarshögskolan, lyfter fram i sin nyligen utkomna *Utrikes- och säkerhetspolitikens historia från 1800 till idag*. Ett annat område för möjliga framtida forskningsfördjupningar som pekas ut av Rydeberg är hur den svenska neutralitetspolitiken formades under 1800-talet.

Med hjälp av såväl vetenskapliga som populärhistoriska verk om nordisk utrikes- och säkerhetspolitik samt Sveriges internationella relationer under de gångna 200 åren tecknar Rydeberg en bild av forskningsläget. En övergripande slutsats är att de danska och norska forskningsfälten är mer heltäck-